

Karpiński, Rafał

"Trybun ludu szlacheckiego. Pisma historyczne", Wacław Sobieski, oprac. Stanisław Grzybowski, Warszawa 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 589-590

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Maciej Strykowski, *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemodzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia*, opracowała Julia Radziszewska, PIW, Warszawa 1978, s. 764.

Z górą 400 lat minęło od wydania królewskiego przywileju zezwalającego na druk niniejszego dzieła. Obecnie staraniem edytorki historycy dawnej Rzeczypospolitej dostali do rąk ogromnie bogate i ciekawe źródło dopełniające jej szesnastowieczny obraz.

„O początkach” jest kroniką opisującą dzieje Litwy, Żmudzi i Rusi od ich bajecznych i antycznych początków po 1507 rok. Oprócz wydarzeń historycznych, których opisowi autor poświęcił najwięcej miejsca, zawiera wiele informacji dotyczących geografii, obyczajów ludności, tradycji i legend. Znajdują się w niej także opisy miejsc i wydarzeń związanych tylko pośrednio z dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego, a będących przedmiotem własnych obserwacji i badań autora (np. fragmenty dotyczące Turcji). Wiele przekazanych wiadomości ma tym większą wartość, że autor czerpał je ze źródeł już dziś niedostępnych (np. niektóre latopisy ruskie), a także z autopsji, jako że dużą część swego życia spędził na Litwie m.in. na dworze książąt Olekowiczów.

Strykowski, choć koroniarz, pisał o Litwie z pełnym zaangażowaniem „z samej chętki mej ku temu państwu, z szczyrości pracy i czujności”. Będąc w zasadzie samoukiem stworzył dzieło, które jest popisem iście renesansowej erudycji i zdolności poetyckich. Miejsce tego wielce ciekawego autora w literaturze polskiej i historiografii XVI wieku czeka na zbadanie, podobnie jak i stosunek „O początkach” do późniejszej od niego „Kroniki polskiej, litewskiej, żmudzkiej i wszystkiej Rusi” i innych utworów tegoż autora. Na osobną uwagę badaczy zasługuje także wydana po raz pierwszy drukiem w aneksie do tego dzieła pieśń Strykowskiego „O wolności ślachty polskiej, jakiej nie masz pod słońcem świata”.

Podstawą obecnego wydania jest rękopis przechowywany w Bibliotece Narodowej. Niestety zbyt skromny jak na pierwsze wydanie i wymogi badawcze wstęp nie daje pełnej informacji o autorze ani o naukowej, historycznej i literackiej wartości jego dzieła. Zamieszczony w nim szkic kartograficzny nie obejmuje wszystkich ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego lecz jedynie tereny Litwy właściwej. W wydaniu przyjęto zasady transkrypcji stosowane w edycjach popularnonaukowych. Zaopatrzone je w aneks, bibliografię, wykaz źródeł, z których korzystał Strykowski, słownik niezrozumiałych wyrazów staropolskich oraz indeks osobowy i geograficzny. Przypisy zostały umieszczone na końcu, co utrudnia korzystanie z nich.

M. W.

Wacław Sobieski, *Trybun ludu szlacheckiego. Pisma historyczne*, oprac. Stanisław Grzybowski, „Klasyki historiografii polskiej”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978, s. 406.

Jest to dziewiąta książka tej serii; poprzednio ogłoszono prace Czerbaka, Szajnochy, Askenazego, Bobrzyńskiego, Korziona, Smoleńskiego, Handelsmana i Pawińskiego. W tomie niniejszym obok rozprawy o Janie Zamojskim, która w ten sposób doczekała się trzeciej edycji (drugą przygotował O. Halecki, Londyn 1963), znalazły się przede wszystkim szkice i artykuły dotyczące zagadnień wyznaniowych i ustrojowych: „A nie o wiarę. Spór o konfederację warszawską 1573 r.”, „Si non jurabis non regnabis... Spór o przysięgę królewską”, także dwie rozprawy po raz pierwszy drukowane po polsku:

„Vilem z Rožemberka i Jan Zamoyski” (tłum. z czeskiego) oraz „Bałtycka opozycja Mazarina i wywołana przez nią opozycja we Francji (1655—1656)” (tłum. z francuskiego). Wyboru dokonano kompetentnie i starannie; umożliwia on zapoznanie się z najbardziej interesującymi osiągnięciami badawczymi i pisarskimi Sobieskiego. Włączenie „Trybuna” do tego tomu usprawiedliwia to, że edycja londyńska jest w kraju trudno dostępna, a także że ciężko sobie wyobrazić pisma Sobieskiego bez tej książki. Szkoda, że pominięto rozprawy „Polska i hugonoci po nocy św. Bartłomieja”, „Henryk IV wobec Polski i Szwecji”, „Zółkiewski na Kremlu”, których ponowną edycję postulował już Halecki.

Zapytać wypada, czy tu — jak zresztą w całej serii — nie należałoby dokonywać gruntowniejszej analizy prezentowanych prac, pod kątem ich aktualnego miejsca w historiografii. Problem ten jest różnorako traktowany w tomach należących do serii. Jeśli zaś ma ona służyć nie tylko profesjonalistom, a także studentom i szerszym kręgom czytelniczym należy chyba szczegółowiej objaśniać, co ostało się z ustaleń i tez prezentowanego autora, a co zostało odrzucone, jakich retuszów czy odmiennych objaśnień dokonały kolejne badania, w jakim kierunku zdążyła współczesna historiografia. Idealem byłby komentarz w jaki A. Gieysztor zaopatrzył trzecie wydanie „Szkiców historycznych XI w.” T. Wojciechowskiego (Warszawa 1951). Sugerować można wprowadzenie odrębnego komentarza na końcu każdego ze szkiców.

Tak się złożyło, że pisma Sobieskiego ukazały się krótko po książce H. Barycza („Historyk gniewny i niepokorny. Rzecz o Wacławie Sobieskim”, Kraków 1978), której S. Grzybowski nie mógł niestety wykorzystać. Barycz miał dostęp do archiwum rodziny Sobieskich. Warto więc skonfrontować rozprawę Grzybowskiego zawartą w niniejszym tomie, poświęconą sylwetce i dorobkowi Sobieskiego z książką Barycza. Nie idzie tylko o drobne różnice w biografii Sobieskiego jakie tu i tam można napotkać, np. rzekome związki z rodziną króla Jana, czy też o pominięcie przez Grzybowskiego niektórych prac autora „Trybuna”: w Uniwersytecie Ludowym (1900), akcji plebiscytowej na Śląsku (styczeń 1921), ale przede wszystkim o określenie cech charakterologicznych, ocenę jego historiozofii i postawy politycznej: miejsce w Stronnictwie Narodowo-Demokratycznym.

R. K.

Janusz Tazbir, *Piotr Skarga*, „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1978, s. 344.

W 1962 r. ukazała się w serii wydawniczej „Światowid” krótka biografia Skargi pióra J. Tazbira. Obecnie otrzymaliśmy kolejną pracę tego samego autora poświęconą kaznodziei królewskiemu i jednemu z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej kontrreformacji.

Książka, wydana w serii monografii historycznych, nie stanowi poszerzonej czy zmodyfikowanej wersji biografii sprzed kilkunastu lat. Przedmiotem zainteresowań J. Tazbira jest tym razem w równym stopniu sam Skarga, jak i cała epoka, w której żył i działał. Autor chciał przede wszystkim znaleźć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób działalność Skargi przyczyniła się do sukcesów i porażek Kościoła walczącego w Rzeczypospolitej. Intensywnie rozwijające się w ostatnich latach badania nad kontrreformacją pozwalają, zdaniem J. Tazbira, na nowo naświetlić wiele istotnych momentów w dziejach polskiego katolicyzmu potrydenckiego. Kolejne życie Skargi są więc swego rodzaju pretekstem do rozważań o znaczeniu ogólniejszym, skupionych wokół problemów politycznego i kulturalnego życia Rzeczypospolitej drugiej połowy XVI i początków XVII w. I tak w rozdziale poświęconym początkom kariery Skargi w zakonie jezuitów znaleźć można wiele uwag